

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.129>

ПРАЦІВНИК МІЖНАРОДНОЇ ОБОРОННОЇ КОМПАНІЇ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Попов Г.В.,

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,
ORCID: 0000-0002-4928-2470*

Попов Г.В. Працівник міжнародної оборонної компанії як суб'єкт кримінального правопорушення.

У статті зазначається, що сьогодні для нашої держави одним з важливих питань є можливість залучення до захисту суверенітету та відсічі збройної агресії працівників приватних військових (оборонних) компаній.

Актуальними також є підстави та порядок притягнення до відповідальності вказаних працівників у випадку наявності у їх діяннях складу кримінального правопорушення.

Автор вказує, що мета дослідження полягає у виокремленні характерних ознак працівника міжнародної оборонної компанії як суб'єкта кримінального правопорушення та формуванні пропозицій у цій сфері.

Відповідно до чинного законодавства проходження військової служби здійснюється: громадянами України – у добровільному порядку (за контрактом), за направленням або за призовом; іноземцями та особами без громадянства – у добровільному порядку (за контрактом) на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту та Національної гвардії України.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є військовослужбовцями.

У статті зроблено висновок про те, що з огляду на специфіку діяльності міжнародних оборонних компаній, запропонований механізм правового регулювання їх функціонування, а також статус їх співробітників можливо констатувати, що останні на даний момент не вважаються спеціальним суб'єктом військових кримінальних правопорушень відповідальність за які передбачена розділом XIX КК України навіть за умови здійснення ними оборонних заходів.

Разом з тим, враховуючи сутність виконуваних завдань та характер правовідносин у під-

розділі (формуванні), а також статус працівників міжнародної оборонної компанії доцільно внести зміни до окремих положень діючої національної системи нормативно-правових актів. Так, зокрема, ч. 1 ст. 401 КК України доцільно викласти у наступній редакції: «Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, працівниками міжнародної оборонної компанії, які беруть участь у обороні держави та відсічі збройної агресії (в умовах особливого періоду або воєнного стану), а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів».

Ключові слова: суб'єкт кримінального правопорушення, міжнародна оборонна компанія, військовослужбовець, військові правопорушення.

Popov G.V. The employee of an international defence company as a subject of a criminal offence.

The article notes that today the issue of involvement of employees of private defence companies in the defence of sovereignty and repulsion of armed aggression is also relevant for our country.

One of the most important issues is the grounds and procedure for bringing these employees to justice if their actions contain elements of a criminal offence.

The author points out that the purpose of the research is to identify the characteristic features of an employee of an international defence company as a subject of a criminal offence and to develop proposals in this area.

In accordance with the current legislation, military service is performed by: citizens of Ukraine – on a voluntary basis (under a contract), by assignment or by conscription; foreigners and stateless persons – on a voluntary basis (under a

contract) in positions to be filled by servicemen and officers of the Armed Forces of Ukraine, the State Special Transport Service and the National Guard of Ukraine.

Citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons who perform military service are recognised as servicemen.

The article concludes that according to the specifics of activities of international defence companies, the proposed mechanism of legal regulation of their operation and the status of their employees, it is possible to state that the motioned employees are not currently recognised like a special subject of military criminal offences liable for which is provided in Section XIX of the Criminal Code of Ukraine, even if they carry out defence activities.

At the same time, taking into account the essence of the performed tasks and the nature of the legal relations in the unit (formation), as well as the status of the employees of the international defence company, it is advisable to make changes to certain provisions of the current national system of regulatory and legal acts. So, particularly, Part 1 of Art. 401 of the Criminal Code of Ukraine is expedient to be worded as follows: «Military criminal offenses shall be recognized as criminal offenses provided for in this section against the procedure established by law for carrying out or completing military service, committed by military personnel, employees of an international defence company, who participate in the defence of the state and the repulsion of armed aggression (under conditions of special period or state of war), as well as conscripts and reservists during assembly».

Key words: subject of a criminal offence, international defence company, serviceman, military offences.

Постановка проблеми. З давніх давен поруч із розвитком людства крокували суперечки між країнами з тих або інших питань. Однією з форм вирішення спорів, що час від часу виникали між народами, були війни та збройні конфлікти. Не секрет, що передумовами перемоги у таких конфліктах є чисельність війська та наявність у ньому вмотивованих, підготовлених та належним чином забезпечених військових. Історія та сучасність знає багато випадків, коли до оборони країни або ведення наступальних дій залучалися співробітники приватних військових (оборонних) компаній.

Сьогодні для нашої держави одним з важливих питань є можливість залучення до захисту суверенітету та відсічі збройної агресії працівників приватних військових (оборонних) компаній. Так, з метою визначення правового статусу та організаційно-правових засад діяльності між-

народних оборонних компаній, які створюються в Україні, беруть участь у здійсненні оборонних заходів та надають за межами території України оборонні послуги було підготовлено проєкт Закону України «Про міжнародні оборонні компанії» (далі – проєкт Закону № 11214) [1].

Одним з нагальних питань, серед іншого, є підстави та порядок притягнення до відповідальності вказаних працівників у випадку наявності у їх діяннях складу кримінального правопорушення.

Мета дослідження полягає у виокремленні характерних ознак працівника міжнародної оборонної компанії як суб'єкта кримінального правопорушення та формуванні пропозицій у цій сфері.

Стан опрацювання проблематики. Окремі проблеми суб'єкта кримінального правопорушення неодноразово ставали предметом наукових розробок таких вчених як: Гладкий В.В., Дудоров О.О., Матвійчук В.К., Нечепоренко О.П., Панов М.І., Харь І.О., Шульга А.М. та інших.

Разом з тим, дослідження правового статусу працівника міжнародної оборонної компанії як суб'єкта кримінального правопорушення у національній науці поширеного характеру не набули.

Виклад основного матеріалу. У проєкті Закону № 11214 визначається, що міжнародна оборонна компанія – це створений та зареєстрований в Україні суб'єкт господарювання, який на підставі отриманої ліцензії здійснює в установленому цим Законом порядку надання за межами території України оборонних послуг, а також приймає участь у здійсненні оборонних заходів [1].

У проєкті Закону № 11214 оборонні заходи пропонується визначити як систему заходів, що здійснюються органами державної влади та органами військового управління України щодо підготовки до збройного захисту та захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Вочевидь, «оборонні заходи» невід'ємно пов'язані з поняттям «оборона України» під якою розуміється система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту (ст. 1 Закону України «Про оборону України») [2].

Важливо підкреслити, що згідно з ст. 17 Конституції України оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності [3].

Також у ч.ч. 1, 2 ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» закріплено, що Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [4].

Крім того, відповідно до п.п. 1, 9, 10, 16 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» основними функціями Національної гвардії України є: захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом; участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав; участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності; участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану.

У ч. 5 цитованої вище статті Закону зазначається, що Національна гвардія України виконує покладені на неї завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням [5].

Необхідно підкреслити, що функції персоналу приватних військових та охоронних компаній та державних відомств безпеки та оборони можуть бути подібними, або доповнювати одна одну або перетинатись. Схожа природа їхніх функцій може спричинити неясність у розподілі ролей і відповідальності, адже приватні військові та охоронні компанії іноді використовують

повноваження та/або застосовують силу, які традиційно є прерогативою сил громадської безпеки та військових. Чіткість у визначенні функцій та відповідальності державних і приватних служб безпеки особливо важлива, коли йдеться про застосування сили, арешт і затримання [6, с. 21].

Слід зазначити, що у ст. 10 проєкту Закону № 11214 вказується: міжнародні оборонні компанії можуть бути залучені до участі в оборонних заходах шляхом спільної діяльності (взаємодії) із Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України, Збройними Силами України, Національною гвардією України, іншими військовими формуваннями України, а також Службою безпеки України та правоохоронними органами на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України.

Формами спільної діяльності (взаємодії) міжнародних оборонних компаній із суб'єктами, зазначеними у частині першій цієї статті, можуть бути:

- 1) виконання операторами міжнародних оборонних компаній окремих завдань, пов'язаних із захистом державного суверенітету та територіальної цілісності України;
- 2) проведення спільних нарад, консультацій, злагодження дій тощо;
- 3) спільне використання озброєння, військової техніки та спеціальних засобів під час виконання оборонних заходів [1].

Потрібно зауважити, що згідно чинного законодавства функціями Ради національної безпеки і оборони України є: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [7].

Саме тому проєкт Закону № 11214 передбачає, що у разі введення на території України режиму воєнного стану, а також у разі необхідності захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України міжнародні оборонні компанії у повному складі (згідно їх штатних розписів) можуть бути у порядку мобілізації переведені за рішенням Ради національної безпеки і оборони України у пряме підпорядкування Генерального штабу Міністерства оборони України [1].

Отже, у цитованому вище проєкті закону вказується, що міжнародні оборонні компанії можуть бути залучені до завдань, пов'язаних із

захистом державного суверенітету та територіальної цілісності України у взаємодії з іншими суб'єктами, що беруть участь у оборонних заходах.

Важливо зазначити, що під час здійснення вказаних заходів може завдаватися шкода суспільним інтересам шляхом вчинення кримінальних правопорушень представниками міжнародних оборонних компаній. Так, велика кількість таких правопорушень, як непокоря, невиконання наказу, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство тощо може суттєво знизити боєздатність підрозділу або в цілому обороноздатність держави під час протистояння збройній агресії.

За таких обставин залишається відкритим питання: чи будуть представники згаданих вище компаній спеціальним суб'єктом кримінальних правопорушень відповідальність за які передбачена розділом XIX Кримінального кодексу України (далі – КК України)?

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 401 КК України військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом [8].

У ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначається, що військовослужбовці – це особи, які проходять військову службу [9].

Згідно з ч.ч. 1–3 ст. 2 згаданого вище Закону України військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Проходження військової служби здійснюється:

– громадянами України – у добровільному порядку (за контрактом), за направленням або за призовом;

– іноземцями та особами без громадянства – у добровільному порядку (за контрактом) на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту та Національної гвардії України.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є військовослужбовцями.

На думку Харитонова С. окрім ознак, що притаманні будь-якому суб'єкту кримінального правопорушення – фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, військовослужбовці наділені додатковими ознаками:

1) обов'язкові (конститутивні): державно-правова – громадянин України на всіх посадах; іноземець або особа без громадянства на посадах рядового, сержантського та старшинського складу Збройних Сил України; акмеологічна – особа віком від 16 до 65 років, яка придатна за станом психофізичного здоров'я нести (проходити) військову службу; правова (юридична) – залежно від категорій військовослужбовців – відсутність судимості взагалі чи не накладення протягом останнього року адміністративного стягнення за вчинення корупційного правопорушення або не засудження до позбавлення чи обмеження волі, у тому числі й зі звільненням від відбування покарання;

2) спеціальні (факультативні): начальник (командир); підлеглий; пілот, керівник польотів або особа, яка забезпечує польоти; особа, на яку покладені обов'язки з керування військовим кораблем; особа зі складу вартової (вахтової) служби або патрулювання; особа наряду з охорони державного кордону України; особа підрозділу бойового чергування (бойової служби); особа добового наряду; військова службова особа; військовополонений або той, хто піклується за військовополоненими [10].

Виходячи з наведеної діючої норми ст. 401 КК України та цитованих вище законів України, для визнання працівника міжнародної оборонної компанії спеціальним суб'єктом військового кримінального правопорушення вказаний працівник повинен мати статус військовослужбовця, а самій компанії необхідно мати статус військового формування, утвореного відповідно до закону України, яким, можливо, стане проект Закону № 11214.

Однак, необхідно зауважити, що діяльність міжнародних оборонних компаній не є державною службою особливого характеру, навіть за умови, що вона пов'язана з обороною нашої держави. Проте, враховуючи форми спільної діяльності (взаємодії) міжнародних оборонних компаній з суб'єктами визначеними у ст. 10 проекту

Закону та, зокрема, виконання ними завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, за умови ухвалення цитованого вище законопроекту Верховною Радою України та набрання ним законної сили, працівників зазначених вище компаній доцільно визнати спеціальними суб'єктами військових кримінальних правопорушень.

Висновки. З огляду на специфіку діяльності міжнародних оборонних компаній, запропонований механізм правового регулювання їх функціонування, а також статус їх працівників можливо констатувати, що останні на даний момент не вважаються спеціальним суб'єктом військових кримінальних правопорушень відповідальність за які передбачена розділом XIX КК України навіть за умови здійснення ними оборонних заходів.

Разом з тим, враховуючи сутність виконуваних завдань та характер правовідносин у підрозділі (формуванні), а також статус працівників міжнародної оборонної компанії доцільно внести зміни до окремих положень діючих національних нормативно-правових актів. Так, зокрема, ч. 1 ст. 401 КК України доцільно викласти у наступній редакції: «Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, працівники міжнародної оборонної компанії, які беруть участь у обороні держави та відсічі збройної агресії (в умовах особливого періоду або воєнного стану), а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів».

Працівників міжнародної оборонної компанії також необхідно віднести до суб'єктів, які несуть відповідальність за відповідними статтями розділу XIX КК України, про що зазначити у ч. 2 ст. 401 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону України «Про міжнародні оборонні компанії» від 26.04.2024 р. № 11214. URL: <https://itd.rada.gov.ua/>

- billInfo/Bills/pubFilezip/2337654 (дата звернення: 07.11.2024 р.).
2. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
3. Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
4. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
5. Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
6. Посібник для держав з питань законодавчого регулювання приватних військових та охоронних компаній. Женева, DCAF. 2016. 60 с.
7. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
9. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024 р.).
10. Харитонов С. Специфіка військових кримінальних правопорушень, 2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/specifikaviiskovix-kriminalnix-pravorogusen-sergii-xaritonov> (дата звернення: 07.11.2024 р.).